

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 4ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1999

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

---

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.— **Ὁ κατὰ Πλάτωνα Φιλόσοφος**, ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ.  
Κωνσταντίνου Δεσποτόπουλου.

Ὁ ὑπάτος φιλόσοφος, Ἀριστοκλῆς ὁ Ἀρίστωνος, γνωστὸς ἀρχαίῳθεν ὡς Πλάτων, ἀλλὰ πράγματι μὲ ἀριστο κλέος<sup>1</sup> περιβλημένος στὴν Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, ἐξαγγέλλει κάπως τὴν ἐπικείμενη συγγραφὴ διαλόγου μὲ θέμα τὸν φιλόσοφον (*Πολιτικός*, 257a, c. Πρβλ. *Σοφιστής* 217ab, 356b), ὥστε καὶ νὰ συμπληρωθεῖ τριλογία: *Σοφιστής*, *Πολιτικός*, *Φιλόσοφος*. Ἀλλὰ ὁ ἐξαγγελμένος αὐτὸς διάλογος μὲ θέμα τὸν φιλόσοφον δὲν φαίνεται νὰ συγγράφηκε ποτέ· καθὼς ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχει στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ καὶ δὲν μνημονεύεται σὲ ἀρχαῖο κατάλογο τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος. Ἀπὸ τὰ πολλὰ ὅμως διάσπαρτα σὲ διάφορα ἔργα του, καὶ ἰδιαιτέρως στὴν *Πολιτεία*, σημαντικὰ περὶ φιλοσόφου χωρία, εἶναι δυνατὸν μὲ ὀρθὴ ἐρμηνεία τους νὰ συναχθεῖ, πῶς ὁ ὑπάτος φιλόσοφος ἐννοοῦσε, τί εἶναι καὶ τί ἀξίζει ὁ φιλόσοφος.

I

Ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸ πιὸ διάσημο χωρίο ἔργου τοῦ Πλάτωνος, *Πολιτεία* 473c-e:  
*Ἐὰν μὴ, ἦν δ' ἐγώ, ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλεῖς τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι<sup>2</sup> γνησίως τε καὶ ἱκανῶς, καὶ τοῦτο εἰς*

---

1. Πρὶν ἀπὸ αὐτόν, ὁ Περικλῆς ὁ Ξανθίππου, κατὰ ἐξηνταπέντε χρόνια προγενέστερός του ἐπαλήθευε καὶ αὐτὸς ὅ,τι προσήμαινε τὸ ἐκφραστικὸ περίσσειας κλέους ὄνομά του, Περικλῆς παραλλαγὴ πρὸς τὸ κομψότερο, εἰκάζω, τοῦ ὀνόματος Μεγα-κλῆς. Ὑπενθυμίζω, Μεγακλῆς ὀνομαζόταν ὁ ἀδελφὸς τῆς μητέρας του Περικλέους Ἀγαρίστης, πολιτικὸς ταγὸς τῶν Ἀθηναίων, καθὼς καὶ ὁ προπάππος τοῦ Περικλέους, πατέρας τοῦ διάσημου Κλεισθένης, νομοθέτου κορυφαίου τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας.

2. Πρβλ. 502ab.

ταῦτὸν ξυμπέση, δύνάμις τε πολιτικὴ καὶ φιλοσοφία, τῶν δὲ νῦν πορευομένων χωρὶς ἐφ' ἑκάτερον αἱ πολλαὶ φύσεις ἐξ ἀνάγκης ἀποκλεισθῶσιν, οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα ταῖς πόλεσι, δοκῶ δ' οὐδὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, οὐδὲ αὕτη ἡ πολιτεία μὴ ποτε πρότερον φνῆ τε εἰς τὸ δυνατόν καὶ φῶς ἡλίου ἴδῃ, ἦν νῦν λόγῳ διεληλύθαμεν (πρβλ. 487e, 499b, 500e, 501e· καθὼς καὶ Νόμοι 711 cd, 712a, 'Επιστολὴ Ζ' 325c-326d).

Ἀπὸ τῆ φράση οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα ταῖς πόλεσι, δοκῶ δ' οὐδὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει καταφαίνεται, ὅτι ὁ πολιτικὸς διαλογισμὸς (473e, 369a,c) καὶ ὄραματισμὸς (592b) τοῦ Πλάτωνος ἔχει προοπτικὴ ὄχι ἀπλῶς ἐλληνοκεντρικὴ, ἀλλὰ καὶ πανανθρώπινη.

Κύριο νόημα τοῦ χωρίου εἶναι ἡ διακήρυξη, ὅτι γιὰ τὴ δυνατότητα καὶ τὴν πραγμάτωση τῆς μὲ τὸν λογισμὸ διαπλασμένης πολιτείας, καὶ γιὰ τὴν ἐκλειψὴ σύστοιχα τῶν δεινῶν στὶς πόλεις καὶ ὀλικά στὸ ἀνθρώπινο γένος, χρειάζεται ἀπαραίτητα ἡ ἄσκηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπὸ φιλοσόφους εἴτε φιλοσοφημένους ἄρχοντες<sup>3</sup> (πρβλ. 485a). Ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὴ ἔμφαση δηλώνεται, ὅτι εἶναι ἀκατάλληλοι γιὰ τὴν ὀρθὴ ἄσκηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὅσοι ἀπὸ τὸν φυσικὸ προικισμὸ τῆς ψυχῆς τοὺς ἔχουν μονομέρεια τάσεων καὶ ἱκανοτήτων εἴτε πρὸς τὴ φιλοσοφία ὡς καθαρὴ θεωρία εἴτε πρὸς τὴν πρακτικὴ μόνον τῆς πολιτικῆς (καὶ τοῦτο εἰς ταυτὸν ξυμπέση, δύνάμις τε πολιτικὴ καὶ φιλοσοφία, τῶν δὲ νῦν πορευομένων χωρὶς ἐφ' ἑκάτερον αἱ πολλαὶ φύσεις ἐξ ἀνάγκης ἀποκλεισθῶσιν. Πρβλ. 484d, 519c). Ἐχει ὅμως ὁ Πλάτων ἐπίγνωση τῆς ἄκρας γιὰ τότε παραδοξίας τοῦ βασικοῦ αὐτοῦ πολιτικοῦ αἰτήματος (473c, 473e-474a), ἀλλὰ καὶ τῆς μεγάλης σπουδαιότητος ὅπως καὶ δυσκολίας του, ἂν καὶ δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι εἶναι δυνατόν (473c: οὐ μέντοι μικροῦ γε οὐδὲ ῥαδίου, δυνατοῦ δέ. Πρβλ. 473a, 499cd, 502c, 540d, 541b, καὶ Νόμοι 711c-712a).

Ἡ ἐπίγνωση τῆς ἄκρας τότε παραδοξίας τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ καὶ παρακινεῖ τὸν Πλάτωνα στὴν ἐκτενέστατη (474 κ.ἐπ.) προσπάθεια νὰ διευκρινίσει, πῶς ἐνοεῖ τοὺς φιλοσόφους ὥστε νὰ τοὺς κρίνει μόνους ἄξιους γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας: διορίσασθαι... τοὺς φιλοσόφους τίνες λέγοντες τολμῶμεν φάναι δεῖν ἄρχειν (474b).

Ἡ διεξοδικὴ αὐτὴ ἀναζήτησις, τί εἶναι φιλόσοφος, στὶς σελίδες τῆς *Πολιτείας* 474a-480a, ἀπολήγει στὸ συμπέρασμα, ὅτι σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τοὺς φιλοθεάμονας καὶ τοὺς φιληκόους, ἀποκλητέους συλλήβδην φιλο-δόξους, μόνον τοὺς αὐτὸ...

3. Βλ. Κ. Δεσποτοπούλου, *Πολιτικὴ Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος*, (1957) 1980<sup>2</sup>, καὶ C. Despotopoulos, *La philosophie politique de Platon*, 1997 (Ousia, Bruxelles).

ἕκαστον τὸ ὄν ἀσπαζομένους φιλοσόφους... κλητέον (480a). Τί σημαίνει αὐτὸ ἕκαστον τὸ ὄν ἀσπαζομένους, ἀποσαφηνίζεται κατ' ἐξοχὴν σὲ ἄλλο χωρίο, τὸ 490ab.

Στὸ ἐξαιρετο αὐτὸ χωρίο, ὑποκείμενο εἶναι ὃ γε ὄντως φιλομαθής, δηλαδή ὁ φιλόσοφος. Εἶχε πρὶν ὁ Σωκράτης, κύριο πρόσωπο τοῦ διαλόγου, ὀνομάσει τὸν φιλόσοφον σοφίας... ἐπιθυμητὴν<sup>4</sup> (475b), καὶ εἶχε ἀντιπαράθεσι τὸν φιλομαθῆ καὶ φιλόσοφον<sup>5</sup> πρὸς τὸν περὶ τὰ μαθήματα δυσχεραίνοντα (475c), καθὼς καὶ πρὸς ὅσους εἶναι ἀπλῶς φιλοθεάμονες εἴτε φιλήκοοι (πρβλ. 476a,b), καὶ εἶχε εἰρωνευθεῖ κάπως τοὺς δευτέρους αὐτούς, μὲ τὴν παρατήρηση, ὅτι πρὸς μὲν λόγους καὶ τοιαύτην διατριβὴν ἐκόντες οὐκ ἂν ἐθέλοιεν ἐλθεῖν, ὥσπερ δὲ ἀπομεμισθωκότες τὰ ὄντα ἐπακοῦσαι πάντων χορῶν περιθέουσι τοῖς Διονυσίοις οὔτε τῶν κατὰ πόλεις οὔτε τῶν κατὰ κώμας ἀπολειπόμενοι καὶ εἶχε διαχωρίσει ἐπίσης τοὺς φιλοσόφους ἀπὸ τοὺς ἄλλους τοιούτων τινῶν μαθητικούς καὶ τοὺς τῶν τεχνυδρίων, καὶ εἶχε προπάντων ἐπιδοθεῖ σὲ διεξοδικὰς ἀναλύσεις γιὰ νὰ διακρίνει τὴν δόξαν καὶ τὸ ἀντικείμενό της ἀπὸ τὴν γνῶσιν ἢ γνώμην ἢ ἐπιστήμην καὶ τὸ ἀντικείμενό τους, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἀγνωσίαν ἢ ἄγνοιαν (475e-480a).

Ἴδου τὸ ἐξαιρετο αὐτὸ χωρίο: Ἐἴδ' οὖν οὐ μετρίως ἀπολογησόμεθα ὅτι πρὸς τὸ ὄν πεφνωκῶς εἶη ἀμιλλᾶσθαι ὃ γε ὄντως φιλομαθής, καὶ οὐκ ἐπιμένοι ἐπὶ τοῖς δοξαζομένοις εἶναι πολλοῖς ἐκάστοις, ἀλλ' ἴοι καὶ οὐκ ἀμβλύνοντο οὐδ' ἀπολήγοι τοῦ ἔρωτος, πρὶν αὐτοῦ ὃ ἔστιν ἐκάστου τῆς φύσεως ἄφρασθαι ᾧ προσήκει ψυχῆς ἐφάπτεσθαι τοῦ τοιούτου<sup>6</sup>. προσήκει δὲ ξυγγενεῖ· ᾧ πλησιάσας καὶ μιγείς τῷ ὄντι ὄντως, γεννήσας νοῦν καὶ ἀλήθειαν<sup>7</sup>, γνοίη τε καὶ ἀληθῶς ζῶη καὶ τρέφοιτο καὶ οὕτω λήγοι ὠδίνος, πρὶν δ' οὐδ'<sup>8</sup>; — Ὡς οἶόν τ', ἔφη, μετριάτατα (490ab).

Τὸ χωρίον αὐτὸ ἐνέχει συναγωγὴ συμπερασμάτων ἀπὸ τὶς προηγούμενές του

4. Καὶ μάλιστα: οὐ τῆς μὲν, τῆς δ' οὐ, ἀλλὰ πάσης. Πρβλ. 475c: Τὸν δὲ δὴ εὐχερῶς ἐθέλοντα παντὸς μαθήματος γενέσθαι καὶ ἀσμένως ἐπὶ τὸ μαρθάνειν ἴοντα καὶ ἀπλήστως ἔχοντα, τοῦτον δ' ἐν δίκῃ φήσομεν φιλόσοφον.

5. 475c. Πρβλ. 376b, 581b.

6. Πρβλ. 532ab: ὅταν τις τῷ διαλέγεσθαι ἐπιχειρῇ ἄνευ πασῶν αἰσθήσεων διὰ τοῦ λόγου ἐπ' αὐτὸ ὃ ἔστιν ἕκαστον ὁρμῶν, καὶ μὴ ἀποστῆ πρὶν ἂν αὐτὸ ὃ ἔστιν ἀγαθὸν αὐτῇ νοήσει λάβῃ, ἐπ' αὐτῷ γίγνεται τῷ τοῦ νοητοῦ τέλει· ἐπίσης Φαίδων 65e-66a,67a.

7. Πρβλ. 517c, ἀλλὰ καὶ Φίληβος 65cd.

8. Πρβλ. 485ab: Τοῦτο μὲν δὴ τῶν φιλοσόφων φύσεων περὶ ὁμολογείσθω ἡμῖν, ὅτι μαθηματός γε αἰεὶ ἐρῶσιν, ὃ ἂν αὐτοῖς δηλοῖ ἐκείνης τῆς οὐσίας τῆς αἰεὶ οὐσης καὶ μὴ πλανωμένης ὑπὸ γενέσεως καὶ φθορᾶς· ἐπίσης 484b ἢ καὶ 524de· καθὼς καὶ Φαίδρος 249bc, Φίληβος 58a, ἢ καὶ Συμπόσιον 204b, ἀλλὰ καὶ Φαίδων 64e, 65c.

ἀναπτύξεις για τὴν φύσιν οἷον ἀνάγκη φῶναι τὸν καλόν τε κάγαθὸν ἐσόμενον (489b-490a), δηλαδὴ τὸν μέλλοντα νὰ γίνεϊ φιλόσοφος, ἢ μᾶλλον τὸν προικισμένον ἀπὸ τῆ φύση του μὲ χαρίσματα καὶ προδιαθέσεις, ὥστε νὰ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ γίνεϊ φιλόσοφος. Καὶ οἱ ἀναπτύξεις αὐτὲς κατέληξαν: *Ἦγεῖτο δ' αὐτῶ... πρῶτον μὲν ἀλήθεια, ἣν διώκειν αὐτὸν πάντως καὶ πάντῃ ἔδει, ἣ ἀλαζόνι ὄντι μηδαμῇ μετεῖναι φιλοσοφίας ἀληθινῆς* (490a. Πρβλ. 486e: *τῇ μελλούσῃ τοῦ ὄντος ἱκανῶς καὶ τελέως ψυχῇ μεταλήψεσθαι*).

Ὑστερα, λοιπόν, ἀπὸ τὴν προηγούμενη αὐτὴ ἔξαρση τῆς ἀλήθειας, ὡς ὀλόψυχα καὶ παντοιοτρόπα ἐπιδιωκτέας ἀπὸ τὸν ἄξιον νὰ γίνεϊ φιλόσοφος, ἔρχεται ἡ ἀνάλυση τῆς ψυχοτροπίας τοῦ γνήσιου φιλομαθοῦς, ἀλλὰ καὶ περιγράφεται ἡ πνευματικὴ πρόβασή του πρὸς ἐπίτευξη τῆς ἀλήθειας. Καὶ ἰδοῦ ἡ ἀνάλυση αὐτὴ καὶ ἡ περιγραφὴ αὐτῆ, μὲ ἀφετηρία τὴ φυσικὴ προδιάθεσή του.

Ὁ φιλομαθὴς εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του προικισμένος μὲ τὴ διάθεση ν' ἀγωνίζεται για τὴ σύλληψη τοῦ ὄντος (πρὸς τὸ ὄν πεφικῶς εἶη ἀμιλλᾶσθαι). Καὶ ἡ γνωσιακὴ προσπάθειά του δὲν σταματάει στὸ κάθε τι ἀπὸ τὰ πολλὰ νομιζόμενα ὅτι εἶναι (οὐκ ἐπιμένει ἐπὶ τοῖς δοξαζόμενοις εἶναι πολλοῖς ἐκάστοις), ἀλλὰ συνεχίζεται ἡ πρόβασή της ἐπίμονα καὶ ἡ κινητήρια δύναμή της, ὁ ἔρωσ, — ὅπως ὀνομάζεται ὁ πνευματικὸς δυναμισμὸς τοῦ ἀνθρώπου — δὲν ἐξασθενεῖ καὶ δὲν παύει νὰ ἐνεργεῖ (ἀλλ' ἴοι καὶ οὐκ ἀμβλύνονται οὐδ' ἀπολήγοι τοῦ ἔρωτος), πρὶν ἐπιτύχει τὸ ἀγγιγμα τῆς οὐσίας τοῦ καθενός, ὅπως ὑπάρχει αὐτὸ καθ' ἑαυτό, (πρὶν αὐτοῦ ὁ ἔστιν ἐκάστου τῆς φύσεως ἀφασθαι). Τὸ ἀγγιγμα ὅμως αὐτὸ ἐπιτελεῖται ὄχι ἀπὸ τὴν ψυχὴ ὀλόκληρη, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὸ ἀρμόδιο μέρος της (ὅ προσήκει ψυχῆς ἐφάπτεσθαι τοῦ τοιοῦτου). Καὶ τὸ προνομιακὸ αὐτὸ μέρος τῆς ψυχῆς χαρακτηρίζεται συγγενικὸ τῆς φύσεως ἐκάστου αὐτοῦ ὁ ἔστιν (προσὴκει δὲ ξυγγενεῖ).

Μὲ τὴ φράση προσήκει δὲ ξυγγενεῖ<sup>9</sup> παρεμβάλλεται μεταφυσικὴ ἐξήγηση τῆς σύμφυτης μὲ τὸν ἄνθρωπο ἱκανότητας για ὑπέρβαση τῆς βιοψυχικῆς του ὑποκειμενικότητας καὶ πρόσβαση πρὸς τὸ ὄντως ὄν, ὑπαρκτὸ καθ' ἑαυτό, δίχως ἐξάρτηση δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πρὸς σύλληψή του πνευματικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου: τὸ ἀρμόδιο μέρος τῆς ψυχῆς ἔχει τὸ προνόμιο τῆς δυνατότητας ἐπαφῆς μὲ τὸ ὄντως ὄν, καθὼς ἔχουν κοινὴ ρίζα καταγωγῆς (ξυγγενές), ὥστε νὰ εἶναι ἡ ἐπαφὴ τους ἐφικτὴ ὡς οἰονεῖ ἐπανεύρεση τῆς ἀρχικῆς τους κοινότητας.

Ἡ ἐπαφὴ ὅμως τῶν συγγενῶν μεταξύ τους, μέρους τῆς ψυχῆς καὶ ὄντως ὄντος, ὀλοκληρῶνεται ὡς ἐρωτικὴ ἔνωση. Καὶ ἀπὸ τὴν ἐρωτικὴ αὐτὴν ἔνωση γεννιοῦνται

9. Πρβλ. 611de: ὡς ξυγγενῆς οὔσα τῶ τε θείῳ καὶ ἀθανάτῳ καὶ τῶ ἀεὶ ὄντι.

σύστοιχα νόηση και ἀλήθεια (ὅ̄ πλησιάσας καὶ μιγείς τῷ ὄντως ὄντι, γεννήσας νοῦν καὶ ἀλήθειαν). Νόηση λοιπὸν καὶ ἀλήθεια δὲν ὑπάρχουν χωριστά, συνεπιτελοῦνται καὶ συνυπάρχουν ὡς δύο στοιχεῖα μιᾶς συζυγίας<sup>10</sup>. Προϋπόθεση γιὰ τὴ σύνδρομη γέννησή τους εἶναι ἡ ἐπίμονη ζήτηση τοῦ ὄντος μὲ πρόβαση πρὸς αὐτὸ ἐρωτική, δηλαδὴ μὲ ὀλόψυχη ὀρμὴ. Καὶ οὔτε ἡ νόηση ἀναβλύζει μόνη στὴν ὑποκειμενικὴ διάσταση τῶν ἀνθρώπινων συνειδήσεων, δίχως δηλαδὴ ἀντληση καὶ στήριξη ἀπὸ τὸ ἐξω-ὑποκειμενικὸ ἢ μᾶλλον ὑπερ-ὑποκειμενικὸ ὄντως ὄν, οὔτε ἡ ἀλήθεια ὑπάρχει ἔτοιμη ἐξω ἀπὸ τὶς συνειδήσεις σὰν νὰ ἦταν ὄντως ὄν, ἀλλὰ μόνον ἀνατέλλει στὸ ἀντικειμενικὸ πεδίο τῶν ἀνθρωπίνων συνειδήσεων ὡς οἶονεὶ ἐκπρόσωπος τοῦ ὄντως ὄντος καὶ γέννημα τῆς ἐρωτικῆς μὲ αὐτὸ ἐνώσεως τοῦ πιὸ εὐγενικοῦ μέρους τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἐξ ἄλλου, μόνον ἀφοῦ τελεσφορήσει, μὲ τὴ σύνδρομη γέννηση νοήσεως καὶ ἀλήθειας, ἡ γνωσιακὴ προσπάθεια, τοῦ φιλομαθοῦς, ἡ ψυχικὴ αὐτὴ πλησμονὴ ἀπὸ νόηση καὶ ἀλήθεια ἐπιφέρει γαλήνη στὴν ὑπαρξή του, καθὼς ἀποτελεῖ γνῶση καὶ γνήσια ζωὴ καὶ τροφή, ὥστε, καὶ μόνον τότε, παύει νὰ διακατέχεται ἡ ψυχὴ του ἀπὸ κάτι σὰν πόνος τοκετοῦ (*γνοίη τε καὶ ἀληθῶς ζῶη καὶ τρέφοιτο καὶ οὕτω λήγει ὠδίνος<sup>11</sup>, πρὶν δ' οὖ*). Ἡ γνωσιακὴ ἄρα προσπάθεια τοῦ πλασμένου γιὰ νὰ γίνῃ φιλόσοφος εἶναι ὑπαρξιακὴ του ἀνάγκη βαθύβλυστη καὶ ἀναπόδραστη<sup>12</sup>. Ἀσίγαστος παραμένει ὁ ἔρως του γιὰ τὴ γνῶση τοῦ ὄντος, ἕως ὅτου ἐκπληρωθεῖ.

## II

Ἐν τῷ μεταξὺ στίς σελίδες 484a-487a ἐπιχειρεῖται ἡ χαρακτηρισμολογία τοῦ ἄξιου νὰ γίνῃ φιλόσοφος, μὲ ἀναζήτηση τῶν δοσμένων ἀπὸ τὸν φυσικὸ του προικισμὸ διαθέσεων καὶ ἰκανοτήτων. Καὶ ἀποτελεῖ συγκεφαλαίωσή τους κάπως τὸ χωρίο 487a: *Ἔστιν οὖν ὅπη μέμφει τοιοῦτον ἐπιτήδευμα ὃ μὴ ποτ' ἂν τις οἶός τε γένοιτο ἰκανῶς ἐπιτηδεῦσαι, εἰ μὴ φύσει εἴη μνήμων, εὐμαθής, μεγαλοπρεπής, εὐχαρις, φίλος τε καὶ ξυγγενής<sup>13</sup> ἀληθείας, δικαιοσύνης, ἀνδρείας, σωφροσύνης<sup>14</sup>; — Οὐδ' ἂν ὁ Μῶμος ἔφη, τόγε τοιοῦτον μέμφαιτο.*

10. Πρβλ. *Θεαίτητος* 156bc.

11. Πρβλ. *Θεαίτητος* 148e, 151ab.

12. Σὲ ἀντίθεση πρὸς αὐτόν, οἱ ψευτοφιλόσοφοι χαρακτηρίζονται εἰρωνικὰ στὴν Ἐπιστολὴ Ζ' τοῦ Πλάτωνος: *παρακουσμάτων ἔμμεστοι τῶν κατὰ φιλοσοφίαν* (338d), *ὄντως μὲν μὴ φιλόσοφοι, δόξαι δὲ ἐπικεχωσμένοι, καθάπερ οἱ τὰ σώματα ὑπὸ τῶν ἡλίων ἐπικεκαυμένοι* (340d).

13. Πρβλ. 490b: *προσῆκει δὲ ξυγγενεῖ*.

14. Πρβλ. 490c, 491ab, 494b, 503c.

Χαρακτηρίζεται ανεπίδεκτο μομφής (*Οὐδ' ἂν ὁ Μῶμος... μέμφαιτο*) τοιοῦτον ἐπιτήδευμα, ἢ φιλοσοφία δηλαδή. Καὶ σύγχρονα τονίζονται οἱ ἀναγκαῖες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ὀρθὴ ἀσκησὴ του: ὀρισμένες διαθέσεις καὶ ικανότητες, δοσμένες ἀπὸ τὴ φύση (*ὁ μὴ ποτ' ἂν τις οἷός τε γένοιτο ἰκανῶς ἐπιτηδεῦσαι, εἰ μὴ φύσει εἶη*). Ἄν οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς ὑπάρχουν δοσμένες ἀπὸ τὴ φύση, τότε, καὶ μόνον τότε, ὁ κάτοχος τους εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀξιὸς φιλόσοφος. Δηλαδή μὲ τὴν κατοχὴ τους ἀπλῶς δὲν εἶναι ἀκόμη φιλόσοφος, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ τὴν κατάλληλη παιδεία, ὅπως καὶ τὴν πρόοδο τῆς ἡλικίας: *τελειωθεῖσι τοῖς τοιούτοις παιδεία τε καὶ ἡλικία* (487a).

Ἴδου λοιπὸν τὰ χαρίσματα ὅσα ὁ προορισμένος γιὰ φιλόσοφος πρέπει νὰ ἔχει ἀπὸ τὸν φυσικὸ προικισμό του (485a).

Πρῶτιστα πρέπει ὁ ἀξιὸς γιὰ φιλόσοφος νὰ εἶναι *μνήμων*<sup>15</sup> καὶ *εὐμαθής*, ἀλλὰ καὶ *φίλος τε καὶ ξυγγενής ἀληθείας*. Πρέπει δηλαδή νὰ συνυπάρχουν σ' αὐτὸν ἀπὸ τὴ φύση του οἱ ἑδραῖες προϋποθέσεις πνευματικῆς εὐμάρειας καὶ πρακτικῆς εὐθυκρισίας, ὅπως εἶναι ἡ ἰσχυρὴ μνήμη καὶ ἡ εὐκολία καὶ προθυμία γιὰ μάθηση, ἢ καὶ γιὰ ἐπιτόνηση<sup>16</sup>, καθὼς καὶ ἡ ἐκ βαθέων κλίση καὶ μύχια σχέση πρὸς τὴν ἀλήθεια.

Ἐπίσης πρέπει ὁ ἀξιὸς γιὰ φιλόσοφος νὰ εἶναι *μεγαλοπρεπής*, δηλαδή ὄχι μικροπρεπής· καθὼς ἡ *σμικρολογία*, *ἐκδήλωση ἀνελευθερίας*<sup>17</sup>, εἶναι *κάτι ἐναντιώτατον... ψυχῇ μελλούσῃ τοῦ ὄλου καὶ παντὸς αἰὲ ἐπορέξεσθαι θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου* (486a).

Ἐξ ἄλλου, ἡ *μεγαλοπρέπεια* καὶ ἡ *θεωρία παντὸς μὲν χρόνου, πάσης δὲ οὐσίας* (486a) *συνεπάγονται καὶ ἀξιολόγησι τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ὄχι σὰν νὰ εἶναι μέγα τι*<sup>18</sup>, καὶ ὅρα *ὑπερνίκησι τοῦ φόβου τοῦ θανάτου, ὥστε καὶ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν αἰτία τῆς δειλιάς* (486ab). Ἐπὶ πλέον, ὁ *μεγαλοπρεπής* εἶναι *κόσμιος* καὶ δὲν εἶναι οὔτε *ἀλαζῶν* οὔτε *φιλοχρήματος*, δηλαδή οὔτε *ἀπληστος* γιὰ *κτῆσι ἀγαθῶν οἰκονομικῶν*, ὥστε καὶ δὲν εἶναι *δυσξύμβολος ἢ ἄδικος* (486a). Ἡ *βαθύψυχη* ὅμως *προσήλωση τοῦ γνησίου φιλομαθοῦς ἀπὸ τὴ νεανικὴ του ἡλικία στὴ ζήτησι πάσης ἀληθείας*, *συνεπάγεται καὶ μείωσι ἢ καὶ ἀφανισμό τῆς πρὸς σωματικὴ ἡδονή*<sup>19</sup>

15. Πρβλ. τὴν ἐξαρση τῆς μνήμης, *Θεαίτητος* 189d, στὴν παράδοσι ἐξ ἄλλου τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σόλωνος.

16. Πρβλ. 455b, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ εὐφυῆς ἀπὸ βραχείας μαθήσεως ἐπὶ πολὺ εὐρετικὸς εἶη οὗ ἔμαθεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ τοῦ σώματος ἰκανῶς ὑπηρετοῖ τῇ διανοίᾳ του.

17. Πρβλ. *Θεαίτητος* 175e: *τῷ ὄντι ἐν ἐλευθερίᾳ τε καὶ σχολῇ τετραμμένον, ὃν δὴ φιλόσοφον καλεῖς*.

18. Πρβλ. Ἄπολογία Σωκράτους 23ab, Πολιτεία 604b, Νόμοι 644d, 716b-d, 803c, 897b. Βλ. καὶ Κ. Δεσποτοπούλου, *Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας κατὰ Πλάτωνα*, Ἀθήναι 1982, σελ. 59-63, C. Despotopoulos, *Philosophy of History in Ancient Greece*, Athens 1991, σελ. 81-83.

19. Πρβλ. *Φαίδων* 64d, 66dc, Ἐπιστολή Ζ' 326bc, 335b.

ροπής, ώστε και τής ύπηρετικῆς της φιλοχρηματίας, με συνέπεια συστατικό τοῦ χαρακτήρα του νὰ εἶναι καὶ ἡ σωφροσύνη (485de. Πρβλ. 490c).

Ἄλλὰ ὁ φυσικὸς σὲ χαρίσματα προικισμὸς τοῦ ἄξιου νὰ γίνῃ φιλόσοφος δὲν ὀλοκληρώνεται χωρὶς αἰσθητικὸ πρὸς τοῖς ἄλλοις χάρισμα. Ὁ Πλάτων δὲν ἀπιστεῖ πρὸς τὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα, δεκτικὸ τῆς διακονίας ὄχι μόνον τῶν Μουσῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Χαρίτων. Ὁ ἄξιος λοιπὸν γιὰ φιλόσοφος πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ τῆ φύση του εὐχαρις ἐπίσης. Καὶ τὸ αἰσθητικὸ αὐτὸ χάρισμα ἐρμηνεύεται ὡς σύμφωνο ἢ καὶ ὡς ἔκγονο ἄλλου στοιχείου τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, δηλαδὴ τῆς ἐμμετρίας<sup>20</sup>, χαρακτηρισμένης μάλιστα ὡς ξυγγενοῦς τῆς ἀληθείας (486d), γεννήματος, ὡς μὴ λησμονοῦμε, τῆς ἐρωτικῆς ἐπαφῆς τῆς ψυχῆς μετὰ τὸ ὄντως ὄν (490b). Εὐλόγα προβάλλεται ὡς συμπέρασμα: *Ἐμμετρον ἄρα καὶ εὐχαριν ζητῶμεν πρὸς τοῖς ἄλλοις διανοίαν φύσει, ἣν ἐπὶ τὴν τοῦ ὄντος ἰδέαν ἐκάστου τὸ αὐτοφύεσ εὐάγωγον παρέξει* (486de).

Ἐξηγεῖται, ἄρα, πῶς στὸν φυσικὸ προικισμὸ τοῦ προορισμένου κάπως νὰ γίνῃ φιλόσοφος πρέπει νὰ περιλαμβάνονται ὄχι μόνον τὰ χαρίσματα πρὸς ὑψηλὴ νοημοσύνη, ὅπως τὰ ἐκφρασμένα μετὰ τὶς λέξεις *μνήμων, εὐμαθής... φίλος τε καὶ ξυγγενῆς ἀληθείας*, ἀλλὰ καὶ τὰ χαρίσματα πρὸς ἠθικὴ συγκρότηση, ὅπως τὰ ἐκφρασμένα μετὰ τὶς λέξεις *φίλος τε καὶ ξυγγενῆς... δικαιοσύνης, ἀνδρείας, σωφροσύνης, καὶ ἐπὶ πλεόν τὸ χάρισμα πρὸς ὑπαρξιακὴ ἀρετῆ, ἐκφρασμένη μετὰ τῆ λέξη μεγαλοπρεπῆς, καὶ τὸ χάρισμα πρὸς ἰδιότητα αἰσθητικῆ, ἐκφρασμένη μετὰ τῆ λέξη εὐχαρις*.

Ἄς συγχωρηθεῖ νὰ ἐπισημάνομε τὴν ἐξαρση ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τῆς ἀληθείας ὡς ἀξίας, συνεπαγομένης τῆ χορεία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, τῆ συνύφανση ἄρα ἐπιστημοσύνης καὶ ἠθικότητος. Ἴδου ἄλλωστε καὶ ρητὴ ἐκφραση, ἐπιβεβαιωτικὴ τῆς οἰονεὶ ἀναγκαίως συναρτήσεως ἀληθείας καὶ ἀρετῶν καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ συνυπαρξίας τῆς πρὸς τὴν ἀλήθεια φιλίας καὶ συγγενείας μετὰ διάφορες κακίες: *Ἐγουμενῆς δὴ ἀληθείας, οὐκ ἂν ποτε, οἶμαι, φαιμέν αὐτῇ χορὸν κακῶν ἀκολουθῆσαι...* Ἄλλ' ὄγιές τε καὶ δίκαιον ἦθος ᾧ καὶ σωφροσύνην ἔπεσθαι<sup>21</sup> (490c). Εἶναι ἀπήχηση τῆς αἰσιόδοξης γνώμης τοῦ Σωκράτους γιὰ προέλευση τῆς κακίας ἀπὸ ἄγνοια<sup>22</sup> (Πρωταγόρας 352bc, 355ab).

20. Πρβλ. Φίληθος 64e: *μετριότης γὰρ καὶ συμμετρία κάλλος δῆπον καὶ ἀρετῆ πανταχοῦ συμβαίνει γίνεσθαι... καὶ μὴν ἀλήθειάν γε... ἐν τῇ κράσει μεμεῖχθαι* 65a: *κάλλει καὶ συμμετρίας καὶ ἀληθεία*.

21. Πρβλ. 586e-587a: *Τῷ φιλοσόφῳ ἄρα ἐπομένης ἀπάσης τῆς ψυχῆς καὶ μὴ στασιαζούσης ἐκάστω τῷ μέρει ὑπάρχει εἷς τε τᾶλλα τὰ ἑαυτοῦ πράττειν καὶ δικαίῳ εἶναι, καὶ δὴ καὶ τὰς ἡδονὰς τὰς ἑαυτοῦ ἕκαστον καὶ τὰς βελτίστας καὶ εἰς τὸ δυνατόν τὰς ἀληθεστάτας καρποῦσθαι*.

22. Πρβλ. 586c: *οὐ γὰρ ἐκὼν ἁμαρτάνει*.

Στις ειδικές όμως αναπτύξεις για τὰ προσόντα, ὅσα πρέπει ν' ἀποκτήσουν οἱ φιλόσοφοι ὡς ἄρχοντες, δὲν ἐμπιστεύεται ὁ Πλάτων ἀπλῶς τὴν ὀλόψυχη προσήλωσή τους πρὸς τὸ ὄντως ὄν καὶ τὴν ἀντίστοιχη κατοχὴ τῆς ἀληθείας, μάλιστα ἐμπλουτισμένης καὶ μὲ στοιχεῖα πρακτικῆς ἐμπειρίας πολύχρονης, ἀλλὰ καὶ προβαίνει στὴ θέσπιση αὐστηρῶν θεσμῶν, ἀποτρεπτικῶν ἠθικῆς παρεκτροπῆς τῶν καταπιστευμένων μὲ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία φιλοσόφων<sup>23</sup>· καὶ προπάντων, γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἠθικο-ἐπιστημονικῆς τους ἐπάρκειας, παρὰ τὴν ἐπίδοσή τους ἤδη στὴ διαλεκτικὴ<sup>24</sup>, ἐκτιμώμενη ὡς πρόσφορη νὰ τοὺς διαπλάσει πρὸς τὴν σοφίαν ἢ φρόνησιν<sup>25</sup>, ὅμως ἀξιῶνει γιὰ τοὺς ὄριμους αὐτοὺς φιλοσόφους, φτασμένους καὶ σὲ ἡλικία πενήντα ἐτῶν, νὰ προσαποκτήσουν τὴν κορυφαία πνευματικὴ ἀνάταση, πέραν καὶ τῆς διαλεκτικῆς, πρὸς τὸ ἀγαθὸν αὐτό, πηγὴ καθολικοῦ φωτισμοῦ καὶ πολύτιμων ἐμπνεύσεων γιὰ τὴ δράση τους: ἀναγκαστέον ἀνακλίναντας τὴν τῆς ψυχῆς αὐγὴν εἰς αὐτὸ ἀποβλέπει τὸ πᾶσι φῶς παρέχον, καὶ ἰδόντας τὸ ἀγαθὸν αὐτό, παραδείγματι χρωμένους ἐκείνῳ, καὶ πόλιν καὶ ἰδιώτας καὶ εαυτοὺς κοσμεῖν τὸν ἐπίλοιπον βίον ἐν μέρει ἐκάστους (540ab). Διαβλέπει ἄρα ὁ Πλάτων, ὅτι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴ γνώση ἀπλῶς καὶ τὴν μὲ αὐτὴν κατοχὴν τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ πολιτικοθητικὴ εὐθυκρισία<sup>26</sup>.

Ὁρθολογιστικὴ μᾶλλον εἶναι ἡ προβαλλόμενη ἐξήγηση τῆς ἀνδρείας ἢ μὴ δειλίας ὡς ταυτιστέας σχεδὸν μὲ τὴν ὑπερνίκηση τοῦ φόβου τοῦ θανάτου<sup>27</sup>, θεμελιωμένη στὴ θεωρία παντὸς μὲν χρόνου, πάσης δὲ οὐσίας· δηλαδή, καθὼς ἡ θεωρία τοῦ συνόλου τοῦ χρόνου καὶ τῆς οὐσίας ἐπιφέρει τὴν ἐπίγνωση, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι σχεδὸν μηδαμινό, συγκριτικὰ πρὸς τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς οὐσίας καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ ὀρθολογιστικὴ αὐτὴ ἐξήγηση τῆς ἀναγωγῆς στὴν ἀνδρεία δὲν περιλαμβάνει τὴν κρίσιμη συμβολὴ τοῦ ἀ-λογικοῦ στοιχείου τῆς ψυχῆς, τοῦ θυμοειδοῦς, τὴ ρητὰ ὅμως ἐκφρασμένη στὸ χωρίο 442bc: ὅταν αὐτοῦ τὸ θυμοειδὲς διασώζη διὰ τε λυπῶν καὶ

23. Βλ. Κ. Δεσποτοπούλου, *Πολιτικὴ Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος*, Ἀθήναι (1957) 1980<sup>2</sup>, σελ. 79-80.

24. Βλ. Κ. Δεσποτοπούλου, ὅπ. ἀν., σελ. 121-122, καὶ *Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος*, Ἀθήναι 1997, σελ. 53-65.

25. Δηλαδή τὴν ἡγετικὴ ἀρετὴ: σοφίαν δὲ τὴν ἐπιστατοῦσαν ταύτῃ τῇ πράξει ἐπιστήμη (443e-444a).

26. Βλ. Κ. Δεσποτοπούλου, *Πολιτικὴ Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος*, ὅπ. ἀν., σελ. 86.

27. Πρβλ. *Φαίδων* 64c-68d, ὅπου ἐξηγεῖται διαφορετικὰ ἡ ὑπερνίκηση τοῦ φόβου τοῦ θανάτου, ὡς κἀριον ἐπίτευγμα τοῦ φιλοσόφου.



ἡδονῶν τὸ ὑπὸ τῶν λόγων παραγγελλθὲν δεινόν τε καὶ μῆ<sup>28</sup> (πρβλ. 429cd, 430b).

Ἡ ἐξήγηση τῆς ἀγωγῆς πρὸς τὴ σωφροσύνη (485de) προϋποθέτει ὡς δεδομένη ἀπὸ τὸ χωρίο 442cd τὴν ἔννοια τῆς σωφροσύνης, μὲ τονισμό ἐκεῖ τῆς ἐνδοψυχικῆς λειτουργίας της, κρίσιμα δραστηκῆς γιὰ τὴν ἐναρμόνια συγκρότηση τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἐξ ἄλλου, ἂν γενικὰ ἡ σωφροσύνη ἀποτελεῖ ἀπαραίτητο ἠθικὸ χάρισμα γιὰ τὸν φιλόσοφο, εἰδικώτερα γιὰ τὴ σπουδὴ τῆς διαλεκτικῆς ἀπαραίτητο χάρισμα εἶναι ὁ κόσμιος καὶ σταθερὸς χαρακτήρας<sup>29</sup>, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν ἐριστικὸ, διαπιστώσιμος στὴν ὄριμη ἡλικία, ὥστε νὰ ἀποφεύγεται κατὰ χροσὴ τῆς ἀντιλογίας καὶ τοῦ ἐλέγχου, περιαγωγικὴ σὲ ἄκρατο σκεπτικισμό (539bc) ἢ καὶ ἠθικὸ μῆδενισμό (538d-529a).

Μερικὰ μόνο θεμελιωτικὴ τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἡ βραχύλογη ἀρνητικὴ ἀναφορὰ σ' αὐτὴν μὲ τίς λέξεις ἀπλῶς ὅπῃ ἂν δυσξέμβουλος ἢ ἄδικος, ὑποδηλωτικὲς ἐξωτερικότητος μᾶλλον τῆς συμπεριφορᾶς· προϋποθέτει ὅμως τὴν ἐκφρασμένη στὸ χωρίο 443c-444a (πρβλ. 589ab) συνεκτικὴ ἐσωτερικὰ τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος ἀκέραιη λειτουργία τῆς δικαιοσύνης, ὡς συνολικῆς ἀρετῆς, συντακτικῆς τῶν τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, καὶ συνθετικῆς τῶν ἀντίστοιχων τριῶν ἀρετῶν, σοφίας, ἀνδρείας, σωφροσύνης<sup>30</sup>.

### III

Μόλις ὁ φυσικὸς σὲ χάρισμα προικισμὸς τοῦ ἀξίου νὰ γίνε φιλόσοφος ἐκφράσθηκε διὰ στόματος Σωκράτους καὶ σύνδρομα ἐγκωμιάστηκε σὲ ὑψηλὸ τόνο τὸ ἀντίστοιχο ἐπιτήδευμα, ἡ φιλοσοφία, ἐπακολουθεῖ διὰ στόματος Ἀδεϊμάντου, πρωτότοκου ἀδελφοῦ τοῦ Πλάτωνος, ἡ πρὸς τὴν ἰδεατὴ αὐτὴ εἰκόνα τοῦ φιλοσόφου ἀντιπαραβολὴ τῆς διαδομένης στὴν τότε κοινωνία γνώμης γιὰ τοὺς φιλοσόφους, ὡς πάνυ ἀλλοκότους ἢ καὶ παμπονήρους, ἢ τουλάχιστον, γιὰ τοὺς ἐπιεικεστάτους δοκοῦντας, ὡς ἀχρήστους ταῖς πόλεσιν (487d. Πρβλ. 490cd, 495c, 499b)<sup>31</sup>.

Ἡ ἀμφισβήτηση αὐτὴ ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη τῆς ἀξίας τῶν φιλοσόφων, ἔστω καὶ μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ ἀπλῶς ἀχρήστους ταῖς πόλεσιν, ἐνέχει ριζικὴ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀπὸ τὸν Σωκράτη περιγραφὴ τῆς ψυχικῆς ἰδιοσυστασίας τους καὶ τὴν

28. Βλ. Κ. Δεσποτοπούλου, *Μελετήματα Φιλοσοφίας*, Ἀθήναι 1978, σελ. 129-132.

29. Βλ. 539d: τὸ τὰς φύσεις κοσμίους εἶναι καὶ στασίμους, οἷς τις μεταδώσει τῶν λόγων, καὶ μῆ ὡς νῦν ὁ τυχὼν καὶ οὐδὲν προσήκων ἔρχεται ἐπ' αὐτό.

30. Βλ. Κ. Δεσποτοπούλου, *ὄπ. ἀν.*, σελ. 113-119.

31. Πρβλ. *Φαίδων* 64b, *Εὐθύδημος* 304d-305c.

έξαρση τῆς πρακτικῆς ἀποστολῆς τους, κρίσιμης γιὰ τὴν ὀρθὴ ἄσκηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Εὐλόγα, λοιπόν, ἐπακολουθεῖ ἐκτενέστατη προσπάθεια γιὰ τὴν πειστικὴν ἀντίκρουση τῶν διαδομένων στὴν κοινὴ γνώμη παρεξηγήσεων ὡς πρὸς τὴν οὐσία καὶ τὴν ἀξία τῶν φιλοσόφων.

Στὴν ἐκτενέστατη ἀπάντηση πρὸς τοὺς ἀπαξιωτικούς ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη χαρακτηρισμοὺς τοῦ φιλοσόφου διακρίνονται οἱ περιπτώσεις τῶν κρινόμενων ὡς ἀχρηστων ταῖς πόλεσιν καὶ τῶν κρινόμενων ὡς παμπονήρων.

Στις σελίδες 487e-489c ἐξηγεῖται, πῶς συμβαίνει καὶ εἶναι πράγματι ἀχρηστοὶ γιὰ τὶς πόλεις οἱ ἐπεικέστατοι τῶν ἐν φιλοσοφία, καὶ ἀποδίδεται ἡ εὐθύνη γιὰ τὴν ἀχρηστία τους ὄχι στοὺς ἴδιους, ἀλλὰ στὴν κατάσταση τῶν πόλεων, ὅπου φιλόδοξοι καὶ ἀνειδῆμονες καὶ ἰδιοτελεῖς καὶ ἀνίκανοι διαγκωνίζονται μὲ ὅλα τὰ πιὸ ἄθλια μέσα γιὰ τὴ νομὴ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, καὶ ὄχι μόνο δὲν προσφεύγουν στοὺς ἐπεικέστατους, ἀξιους νὰ κυβερνήσουν ὀρθά, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀποκλείουν ἀπὸ τὴν ἄσκηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας (τῆς μέντοι ἀχρηστίας τοὺς μὴ χρωμένους κέλευε αἰτιᾶσθαι, ἀλλὰ μὴ τοὺς ἐπεικεῖς, 489b).

Στις σελίδες 489d-496a ἐξηγεῖται, πῶς διαμορφώνονται εἴτε προκύπτουν οἱ χαρακτηριζόμενοι ὡς παμπονήροι φιλόσοφοι, καὶ δείχνεται ὅτι δὲν εἶναι τῆς πονηρίας τους ὑπαίτια ἡ φιλοσοφία: τῆς δὲ τῶν πολλῶν πονηρίας... τὸ μετὰ τοῦτο διέλθωμεν, καὶ ὅτι οὐδὲ τούτου φιλοσοφία αἰτία, ἀν δυνώμεθα, πειραθῶμεν δεῖξαι (489de).

Διακρίνονται ὅσοι ἔχουν φυσικὸ προικισμὸ ψυχῆς, πρόσφορο γιὰ νὰ γίνουν φιλόσοφοι, ἀλλὰ διαφθείρονται ἀπὸ τὸ ἄθλιο κοινωνικὸ περιβάλλον καὶ ἀποβαίνει μάταιος ὁ ψυχικὸς προικισμὸς τους, καὶ ὅσοι, ἀν καὶ ἀνάξιοι ἀπὸ τὸν φυσικὸ προικισμὸ τους γιὰ νὰ γίνουν φιλόσοφοι, ὅμως εἰσπηδοῦν στὴ φιλοσοφία καὶ γίνονται ψευτοφιλόσοφοι, καὶ δυσφημίζουν ἄρα τὴ φιλοσοφία (490e-491a).

Ὑπενθυμίζεται κάτι παραδέξιμο κοινὰ (πᾶς ἡμῖν ὁμολογήσει, 491a): ὅτι σπαινώτατα γεννιοῦνται, καὶ ἄρα εἶναι ὀλίγοι, ὅσοι ἔχουν τὸν ἄρτιο ἀπὸ τὴ φύση τους ψυχικὸ προικισμὸ μέλλοντος φιλοσόφου (491ab. Πρβλ. 495b, 503c, Φαῖθρος 250ab).

Ὡς αἰτία, ὑποκειμενικῆ, τῆς μὴ ἀναγωγῆς σὲ ἀληθινούς φιλοσόφους ἀνθρώπων ὄχι ἀπροίκιστων μὲ χαρίσματα ἔξοχα, συστατικὰ τῆς φύσεως τοῦ φιλοσόφου, ἐπισημαίνεται ὅτι κάθε ἓνα τῶν χαρισμάτων αὐτῶν ἐνδέχεται νὰ ἐπιφέρει διαφθορὰ τῆς ψυχῆς τοῦ κατόχου του καὶ ἀπόσπασή του ἀπὸ τὴ φιλοσοφία (491b· πρβλ. 495a)· ὅ,τι ἐπίσης ἐνδέχεται νὰ ἐπιφέρουν καὶ τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ, ἡ ὁμορφιά, ὁ πλοῦτος, ἡ σωματικὴ ρώμη, ἡ κοινωνικὴ ἐπιβολὴ τῆς οἰκογένειάς του, καὶ τὰ παρεπόμενά τους (491c· πρβλ. 495a). Διευκρινίζεται ὁ παράδοξος αὐτὸς ἰσχυρισμὸς γιὰ μεταστροφὴ τῶν χαρισμάτων, μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ εὐρύτερης ἰσχύος νόμου, ὅτι, ὅσο

ἔξοχος εἶναι ὁ δυναμισμὸς τῶν ἔμβιων ὄντων, τόσο αὐτὰ χρειάζονται ἰδιαίτερα πρόσφορο ἔδαφος, καὶ ὅτι ἡ ἀρίστη φύσις, ἂν βρεθεῖ σὲ περιβάλλον ἀπρόσφορο, καταλήγει σὲ διαστροφή μεγαλύτερη παρὰ ὅσον ὁ πενιχρὸς προικισμὸς σὲ χαρίσματα (491d). Καὶ τονίζεται συμπερασματικά: τὰς ψυχὰς... τὰς εὐφροεστάτας κακῆς παιδαγωγίας τυχοῦσας διαφερόντως κακὰς γίνεσθαι... ἀσθενῆ δὲ φύσιν μεγάλων οὔτε ἀγαθῶν οὔτε κακῶν αἰτίαν ποτὲ ἔσσεσθαι (491e· πρβλ. 495b). Ἄρα καὶ γιὰ τὴν τοῦ φιλοσόφου φύσιν εὐλόγα συναίχεται: ἂν μὲν... μαθήσεως προσηκούσης τύχη, εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀνάγκη αὐξανομένην ἀφικνεῖσθαι, ἐὰν δὲ μὴ ἐν τῇ προσηκούσῃ σπαρεῖσα καὶ φυτευθεῖσα τρέφεται, εἰς πάντα τὰναντία αὐτῆ, ἐὰν μὴ τις αὐτῇ βοηθήσας θεῶν τύχη (492a. Πρβλ. 493a, Φαῖδρος 250ab). Δηλαδή, πρέπει νὰ συντρέχουν καὶ ἀρίστη φύσις καὶ βελτίστη παιδεία<sup>32</sup>, ὥστε καὶ πρόσφορο κοινωνικὸ περιβάλλον. Χωρὶς ἔξοχον ἀπὸ τῆ φύση ψυχικὸ προικισμὸ, εἶναι μάταιη καὶ ἡ πιὸ ἐπιμελημένη παιδεία (κάτι θλιβερὰ παραγνωρισμένο στὴν ἐποχὴ μας). Χωρὶς πρόσφορη, μάλιστα καὶ πολύμοχθη παιδεία (πρβλ. 494d), ὁ ἄριστος ἔστω ἀπὸ τῆ φύση ψυχικὸς προικισμὸς ἀποβαίνει ἄκαρπος, ἢ καὶ ὅ,τι χειρότερο: ὁ σύμφυτος μὲ αὐτὸν ἔξοχος δυναμισμὸς, ὑποδαυλισμένος ἀπὸ κακῆ παιδεία, σὲ κοινωνικὸ περιβάλλον διαφθορᾶς, ἀπεργάζεται χαρακτήρα ἱκανὸ μεγάλης κακουργίας (491e. Πρβλ. 495ab). Ἄλλὰ δὲν παραλείπει ὁ Πλάτων, διὰ στόματος Σωκράτους, καὶ νὰ ἐλεηνολογήσει τὴν κοινωνία τῆς ἐποχῆς του, ὅτι ὡς παιδευτικὸ περιβάλλον εἶναι πολλαπλὸς παράγων διαφθορᾶς γιὰ τοὺς νέους τοὺς προικισμένους μὲ φυσικὰ χαρίσματα ψυχῆς ἔξοχα, σὲ βαθμὸ ὥστε νὰ εἶναι ἀμελητέα συγκριτικὰ ἢ δράση ἀπλῶς τῶν σοφιστῶν (492ab), ἀλλὰ καὶ ὅτι προβαίνει καὶ σὲ ἀπηνέστατους διωγμοὺς τῶν ἀνυπότακτων πνευματικὰ στῆ βάνουση, δογματικῆ, ἀξιολογία της (τὸν μὴ πειθόμενον ἀτιμίαις τε καὶ χρήμασι καὶ θανάτοις κολάζουσι, 492d)· ἐνῶ, ἐξ ἄλλου, ἀπρόθυμος νὰ δεχθεῖ ἄθραυστη νομοτέλεια, ἐπισημαίνει καὶ τὴ δυνατότητα ἐκφυγῆς ἀπὸ τὶς ὀλέθριες ἐπιδράσεις τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος (σμικρὸν δὲ τι ἐκφεύγει, 490e. Πρβλ. 492a,e,

32. Ἐξ ἄλλου, ἐνδέχεται ν' ἀποβεῖ αἰτία διαστροφῆς προικισμένου γιὰ τὰ φιλοσοφία, καὶ διαβολῆς ἄρα τῆς φιλοσοφίας, ἢ πρόωρη τυχὸν, δηλαδή ἀπὸ ἡλικία μειρακίσκου ἀκόμη, καταχρηστικὴ ἐπίδοσή του σὲ κριτικὴ γιὰ τὴν κριτικῆ, μὲ συνέπεια νὰ περιέλθει σὲ ἄκρατο σκεπτικισμὸ ἕως μηδενισμὸ, καὶ νὰ δυσφημίσει καὶ τὴ φιλοσοφία: ...ἐμπύπτουσι εἰς τὸ μηδὲν ἠγεῖσθαι ὧν πρότερον· ἐκ τούτων δὴ αὐτοὶ τε καὶ τὸ ὄλον φιλοσοφίας πέρι διαβέβληται (539bc). Ἄντιμετρα τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸν κίνδυνον αὐτὸν βλ. εἰς 539a καὶ 539d. (Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑποσ. 29).

496a-c), ώστε και να εξηγηθεί η προσωπική του περίπτωση προς τη φιλοσοφία, όπως και τόσων άλλων και του Σωκράτους πρώτιστα.

Ἡ στηλίτευση τῆς ἀντι-παιδείας τῆς ἀσκούμενης τότε ἀπὸ τὸ καινῶνικὸ περιβάλλον ἀναπτύσσεται καὶ μὲ εἰδικὲς παρατηρήσεις.

Καταγγέλλεται ἡ διάπλαση καὶ διδασκαλία ψευδο-ἐπιστημονικῆς ἰδεολογίας, ἀποτελούμενης ἀπὸ συμπλήμα δουλοπρεπέστατα συλλεγμένων ἐπιθυμιῶν καὶ δοξασιῶν καὶ ὀργίλων ἀντιδράσεων ἐτερόκλιτου πλήθους ἀνθρώπων ὀχλοῦ ἤθους, ἀβασάνιστα ἐμφανισμένων σὰν νὰ εἶναι ἀληθινὰ ἀγαθὰ καὶ καλὰ (493a-e), ὥστε ὁ λαός, παρασυρμένος καὶ ἀπὸ τὴν θετικιστικὴ αὐτὴν ἰδεολογία, νὰ περιέρχεται σὲ ἀδυναμία πρὸς ἐπίγνωση καὶ παραδοχὴ τῆς καθ' ἑαυτὴν ὁμορφιάς καὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ ἀγαθοῦ καὶ τῆς οὐσίας κάθε ἀξίας καὶ ὄχι τῶν πολλῶν ἐπιφάσεων τῆς (493e-494a), καὶ ἄρα βυθισμένος σὲ τέλμα τέτοιας νοοτροπίας νὰ διαθέτει ψόγο μόνον γιὰ τοὺς φιλοσόφους, ὅπως καὶ οἱ δημαγωγοὶ κόλακες τοῦ λαοῦ (494a).

Καταγγέλλεται ὅμως ἐπίσης καὶ ἡ ἄμεσα διαστρεπτικὴ τοῦ ἤθους καὶ ἀποτρεπτικὴ ἀπὸ τὴν φιλοσοφία συμπεριφορὰ οἰκείων καὶ συμπολιτῶν πρὸς τὸν ἀπὸ τῆ φύση προικισμένο γιὰ νὰ γίνῃ φιλόσοφος. Ἡ ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία τοῦ ἀριστεία του μεταξὺ τῶν ὁμηλικῶν του ὑποκινεῖ συμπολίτες καὶ οἰκείους, ὥστε προκαταλαμβάνοντες καὶ προκαλοῦντες τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ δύναμιν, μὲ σκοπὸν αὐτῷ χρῆσθαι, ἐπειδὴν πρεσβύτερος γένηται, ἐπὶ τὰ αὐτῶν πράγματα, νὰ ἐπιδαφιλεύουν σ' αὐτὸν πολλὰς τιμὰς καὶ νὰ ἀποθέτουν σ' αὐτὸν παρακλήσεις γιὰ τὸ μέλλον (494bc). Καὶ τότε, ὁ προικισμένος αὐτὸς νέος, ἂν μάλιστα ἔχει καὶ σωματικὰ χαρίσματα, καὶ εἶναι ἀπὸ μεγάλη πόλη καὶ ἀπὸ οἰκογένεια μὲ πλοῦτο καὶ παράδοση εὐγένειας, κινδυνεύει νὰ ὀλισθήσῃ πρὸς τὴ φυσίωση καὶ τὴ μεγαλομανία καὶ τὴν κενὴ ἔπαρση, δίχως φροντίδα γιὰ καλλιέργεια τοῦ νοῦ (494cd), ἀλλὰ καὶ μὲ ἀπροθυμία νὰ εἰσακούσῃ, ὅτι νοῦς οὐκ ἔνεστιν αὐτῷ, δεῖται δέ, τὸ δὲ οὐ κτητὸν μὴ δουλεύσαντι τῇ κτήσει αὐτοῦ (494d). Ἐξ ἄλλου, ἐὰν τυχὸν στῆ συνειδηση τοῦ προικισμένου αὐτοῦ νέου ἐπικρατεῖ παρὰ ταῦτα ὁ πῶτος πρὸς τὴν φιλοσοφία, τότε ὅσοι διαβλέπουν ὅτι μὲ τὴν ἔλκυσή του ἀπὸ τὴν φιλοσοφία χάνουν τὶς ἀναμενόμενες ὑπηρεσίες του καὶ τὴν φιλικὴν σχέσιν μὲ αὐτόν, μηχανεύονται ὅ,τι δήποτε, γιὰ νὰ τὸν ἀποτρέψουν τὸν ἴδιον, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν τὸν χειραγωγὸ του πρὸς τὴν φιλοσοφία καὶ μὲ κακόβουλες ἐναντίον του ἰδιωτικὲς ἐνέργειες καὶ μὲ κίνηση δικῶν εἰς βάρος του (494de).

Καὶ ἰδοὺ ἡ τελευταία ἐξήγηση τῆς διαβολῆς τῆς φιλοσοφίας: Ἀφοῦ ἐκπίπτουν ἀπὸ τὴν φιλοσοφία τόσοι, ὀλίγοι ἔστω, πλασμένοι γι' αὐτήν, ἡ συνέπεια εἶναι ὄχι

ἀπλῶς ὅτι ζοῦν οἱ ἴδιοι μὲ τρόπο ἀταίριαστο γι' αὐτοὺς καὶ ὄχι γνήσιο, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐγκαταλείπουν τὴ φιλοσοφία ἔρημη καὶ ἀφρόντιστη, μὲ περαιτέρω συνέπεια νὰ ἐπεισέλθουν σ' αὐτὴν, ὅπως σὲ μιὰ ὀρφανὴ στερημένη ἀπὸ συγγενεῖς, ἄλλοι... ἀνάξιοι καὶ νὰ τὴν καταισχύουν καὶ νὰ δώσουν λαβὴν στοὺς ὀνειδισμούς, ὅτι ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ αὐτὴν εἶναι εἴτε γιὰ τίποτε ἄξιοι εἴτε, οἱ περισσότεροι, ἄξιοι γιὰ πολλὰ κακὰ (495bc· πρβλ. 487d).

Οἱ ἄλλοι αὐτοὶ ἀνάξιοι παρείσακτοι καὶ ἡ καταισχυτικὴ τῆς φιλοσοφίας δράση τοὺς περιγράφονται αὐστηρά: *Καθορῶντες γὰρ ἄλλοι ἀνθρωπίσκοι κενὴν τὴν χώραν ταύτην γιγνομένην, καλῶν δὲ ὀνομάτων καὶ προσχημάτων μεστήν, ... ἄσμενοι καὶ οὔτοι ἐκ τῶν τεχνῶν ἐκπηδῶσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, οἳ ἂν κομψότατοι ὄντες τυγχάνωσι περὶ τὸ αὐτῶν τεχνίον* (495cd). Ὡστε οἱ καταισχυτικοὶ τῆς φιλοσοφίας, παμπόνηροι ψευτο-φιλόσοφοι χαρακτηρίζονται ὡς ἀνθρωπίσκοι, μὲ θητεία πρὶν ἐπιτυχημένη σὲ κάποια βάνουση τέχνη, προσελκυσμένοι ἀπὸ τὴ φήμη καὶ τὸ γόητρο τῆς φιλοσοφίας. Ἡ προσέλκυσή τους ἐμφανίζεται νὰ αἰτιολογεῖται ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴν τῆς φιλοσοφίας σὲ κοινωνικὸ γόητρο συγκριτικὰ πρὸς τὶς βάνουσες τέχνες, παρὰ τὴν ἐλαττωμένη διακονία της. Καὶ τὸ κοινωνικὸ αὐτὸ γόητρο ἐλκύει πρὸς αὐτὴν ἀνθρώπους, δίχως ἔξοχο ἀπὸ τὴ φύση τοὺς ψυχικὸ προικισμό, ἀλλὰ καὶ μὲ δυσπλασία ψυχῶν καὶ σωμάτων, ἔκγονη τῆς βάνουσης ἐργασίας τοὺς (495de). Εὐλόγα, λοιπόν, τὰ παράγωγά τους ὡς λειτουργῶν δῆθεν τῆς φιλοσοφίας εἶναι μόλις σοφίσματα καὶ τίποτε γνήσιον οὔτε φρονήσεως ἀληθινῆς ἐχόμενον (495a).

#### IV

Στὸν διάλογο *Φαῖδρος*, γραμμένον ὕστερα ἀπὸ τὴ συγγραφὴ τοῦ διαλόγου *Πολιτεία*, ἐξαίρεται, μὲ ὕφος ποιητικο-μυθικὸ (265c· πρβλ. 247c), ἡ ἀξία τοῦ φιλοσόφου πολλαπλᾶ. Μνημονεύεται πρῶτος ὁ βίος τοῦ φιλοσόφου στὴν πρώτη ἀπὸ τὶς ἐννέα βαθμίδες τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀνθρωπίνων βίων (248bc). Καὶ συνακόλουθα τονίζεται, ὅτι δικαίως μόνη πτεροῦται ἡ τοῦ φιλοσόφου διάνοια· πρὸς γὰρ ἐκείνοις αἰεὶ ἔστιν μνήμη κατὰ δύναμιν πρὸς οἷσπερ θεὸς ὢν θεῖός ἐστιν (249c). Δηλαδή, μόνον ὁ φιλόσοφος ἔχει τὴ χάρι τοῦ πνεύματος νὰ βρισκεται μὲ τὴν ὑπερβατικὴ λειτουργία τῆς μνήμης ἀέναα ὅσο τὸ δυνατὸν ἐγγὺς ἐκείνων πρὸς οἷσπερ θεὸς ὢν θεῖός ἐστιν καὶ ἂ ποτ' εἶδεν ἡμῶν ἢ ψυχῆ, συμπορευθεῖσα θεῶ καὶ ὑπεριδοῦσα ἂ νῦν εἶναι φαμεν καὶ ἀνακύψασα εἰς τὸ ὄντως ὄν<sup>33</sup> (249c). Ἐπιτελεῖται λοιπόν ἡ ἔξαρση τῆς ἀξίας

33. Πρβλ. 249a.

τοῦ φιλοσόφου, με ἀναφορὰ μυστικομυθική στὸ θεώρημα τῆς ἀναμνήσεως, προβλημένο ἤδη στοὺς διαλόγους *Μένων* (81b-86b) καὶ *Φαίδων* (72e-76b). Καὶ διευκρινίζεται ἡ διαφορὰ τοῦ φιλοσόφου ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους: Ἐνῶ ὑποτίθεται ὅτι *πάντα μὲν ἀνθρώπου ψυχὴ φύσει τεθέεται τὰ ὄντα ἢ οὐκ ἂν ἦλθεν εἰς τόδε τὸ ζῶον* (*Φαίδρος* 249c), δηλαδή συστατικὴ τῆς ἀνθρωπινότητος εἶναι ἡ σύμφυτη μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, οἰονεὶ προ-γενέθλια καὶ προ-ἐνδοκοσμική, γνωριμία της μὲ τὰ ὄντα, ἐπισημαίνεται ὅμως, ὅτι ὀλίγες μόνο ψυχὲς στὴν ἐνδοκοσμική τους ὑπόστασι διατηροῦν ἀρκετὰ ἰσχυρὴ ἀνάμνηση τῶν ὄντων, καὶ ὅτι ἀντίθετα οἱ πολλὲς ψυχὲς στὴν ἐνδοκοσμική τους ὑπόστασι δὲν διαθέτουν εὐχέρεια πρὸς ἀνάμνηση τῶν ὄντων, εἴτε γιατί βραχεῖα μόνο εἶχαν προ-ἐνδο-κοσμική ἐνατένισή τους εἴτε γιατί ἐδυστύχησαν ἀπὸ κάποιες συναναστροφές στὴν ἐνδοκοσμική τους ὑπαρξή, ὥστε νὰ τραποῦν στὴν ἀδικία καὶ νὰ περιέλθουν σὲ λήθη τῶν προ-ἐνδοκοσμικῶν ἐνατενισμένων ἱερῶν: ἀναμνησθεσθαι δὲ ἐκ τῶνδε ἐκεῖνα οὐ ῥάδιον ἀπάση, οὔτε ὅσαι βραχεῖως εἶδον τότε τάκει, οὔθ' αἶ δεῦρο πεσοῦσαι, ἐδυστύχησαν ὥστε, ὑπὸ τιῶν ὀμιλιῶν ἐπὶ τὸ ἀδικον τραπόμεναι, λήθην ὦν τότε εἶδον ἱερῶν ἔχειν· ὀλίγα δὴ λείπονται, αἶς τὸ τῆς μνήμης ἱκανῶς πάρεστιν (250ab. Πρβλ. *Πολιτεία* 491ab). Ἰδοῦ, λοιπὸν, αἰτία διαφορισμοῦ τοῦ φιλοσόφου ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους: ἡ ἰσχυρὴ ὑπερβατικὴ μνήμη του, δηλαδή ἔξοχη πνευματικὴ ρώμη του.

Συμβαίνει ὅμως τὸ ἐξῆς: Ὁ προικισμένος αὐτὸς ἀνθρώπος μὲ ἰσχυρὴ μνήμη τῶν προγενέθλια γνωρίμων του ὄντων εἴτε ἱερῶν, ἂν τηρεῖ ὀρθὴ χρῆση τους, φθάνει, καὶ μόνον αὐτός, σὲ τελειότητα: *Τοῖς δὲ τούτοις ἀνὴρ ὑπομνήμασιν ὀρθῶς χρώμενος... τέλος ὄντως μόνος γίγνεται* (249c). Ἐξ ἄλλου, συμβαίνει ἐπίσης, ὥστε ἡ πνευματικὴ του μεταρσίωσι πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἡ σύνδρομη παραμέλησι τῶν συνηθισμένων μελημάτων, νὰ παρέχει στοὺς πολλοὺς τὴν ἐντύπωσι, ὅτι ὁ ἐνθουσιάζων αὐτὸς δὲν ἔχει σώας τὰς φρένας: *ἐξιστάμενος δὲ τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων καὶ πρὸς τῷ θεῷ γιγνόμενος, νοθετεῖται μὲν ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς παρακινῶν, ἐνθουσιάζων δὲ λέληθεν τοὺς πολλοὺς* (249cd)<sup>34</sup>.

Ἄλλὰ καὶ μὲ λογισμὸ νηφάλιο, δίχως ποιητικὲς μεταφορὲς εἴτε μυστικομυθικὰ στοιχεῖα, ἐξαίρεται ἡ ἀξία τοῦ φιλοσόφου, στὴ λειτουργικὴ του ιδιότητα ὡς διαλεκτικοῦ: *Ἐάν τινα ἄλλον ἠγήσωμαι δυνατὸν εἰς ἓν καὶ ἐπὶ πολλὰ πεφνκὸς ὄρῶν, τοῦτον διώκω κατόπισθε μετ' ἴχνιον ὥστε θεοῖο* (266b). Ἡ προσέλκυσι τοῦ φιλοσόφου πρὸς τὴν διαλεκτικὴν αἰτιολογεῖται μὲ τὴν παραδοχὴ τῆς περὶ αὐτὴν δει-

34. Πρβλ. *Θεαίτητος* 172c, 174a-175b.

νότητας ως προϋποθέσεως για την ικανότητα εἶ λέγειν καὶ φρασεῖν (266b). ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἢ χρῆση τοῦ ὄρου διαλεκτικός χαρακτηρίζεται ὡς κάτι προσωρινό, με ἀμφίβολη εὐστοχία (266b). Ἐσχετα ὅμως πρὸς τὴν εὐστοχία τοῦ ὄρου, ἡ διαλεκτικὴ ὡς παρουσία τοῦ ζωντανοῦ πνεύματος, — καὶ ὄχι τοῦ ἀπολιθωμένου πνεύματος, συστατικοῦ τῶν ἔργων τῶν λογογράφων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν νομογράφων —, προβάλλεται ὡς προϋπόθεση τῆς ἀξίας τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν νομοθετῶν. Καὶ ὅποιος εἶναι οἰκεῖος τῆς διαλεκτικῆς εἶναι δικαιούχος γιὰ τὴν ἐπωνυμία σοφός. Καθὼς ὅμως σοφόν, ὦ Φαῖδρε, καλεῖν ἔμοιγε μέγα εἶναι δοκεῖ καὶ θεῶ μόνω πρέπειν (278d), ἀπορρίπτεται ἡ ἄμετρη αὐτὴ γιὰ ὅποιον ἄνθρωπο ἐπωνυμία, καὶ προτιμᾶται ἡ ἐπωνυμία φιλόσοφος: τὸ δὲ ἢ φιλόσοφον ἢ τοιοῦτόν τι μᾶλλον τε ἂν αὐτῷ ἀρμόττοι καὶ ἐμμελεστέως ἔχοι (278d).

Ὁ Πλάτων δὲν εἶναι λοιπὸν δογματικός οὔτε ὡς πρὸς τὸν ὄρο φιλόσοφος, ἐξ ἄλλου ὅμως ἐπιμένει στὴ βεβαίωση ὅτι ὁ φιλόσοφος ἀποτελεῖ μέτρο ὑπέρτατο καὶ γιὰ τὴν ἀξία τῶν λειτουργῶν ἄλλων τρόπων τοῦ πνεύματος, ὅτι δηλαδὴ ὁ εἰδικὸς σὲ κάποιον τρόπο τοῦ πνεύματος δὲν ἐπιτελεῖ γνήσια καὶ ἄρτια ὅ,τι πράττει ἢ ὅ,τι ποιεῖ, ἂν δὲν εἶναι φιλοσοφημένος ἄνθρωπος.

## V

Στὸν διάλογο *Σοφιστής*, γραμμένο μιὰ δεκαετία καὶ πλέον ὕστερ' ἀπὸ τὴ συγγραφή τοῦ διαλόγου *Πολιτεία*, οἱ φιλόσοφοι χαρακτηρίζονται θεῖοι (216a. Πρβλ. *Πολιτεία* 500cd) ἀπὸ τὸν κράτιστο μαθηματικὸ Θεόδωρο, ἐνῶ ἐξ ἄλλου καὶ ἀπὸ τὸν φερόμενον ὡς φιλοσοφικώτατον (216a) *Ξένον*, οἰνεῖ ἐκπρόσωπον τῆς ἐλεατικῆς φιλοσοφίας, ἐξαίρεται ἡ περιωπὴ τοῦ φιλοσόφου, ἀλλὰ καὶ τονίζεται ἡ μεγάλη δυσχέρεια τῶν πολλῶν νὰ ἐννοήσουν τὴν οὐσίαν του: Ὁ δὲ γε φιλόσοφος, τῇ τοῦ ὄντος ἀεὶ διὰ λογισμῶν προσκείμενος ιδέα<sup>35</sup>, διὰ τὸ λαμπρὸν αὐτῆς τῆς χώρας οὐδαμῶς εὐπετῆς ὀφθῆναι· τὰ γὰρ τῆς τῶν πολλῶν ψυχῆς ὄμματα καρτερεῖν πρὸς τὸ θεῖον ἀφορῶντα ἀδύνατα (245ab).

Ἴδου λοιπὸν στὸ χωρίο αὐτὸ κάτι σὰν ὀρισμὸς τοῦ φιλοσόφου, ἔστω μερικός: «διὰ λογισμῶν προσκείμενος» («ἀεὶ») («τῇ τοῦ ὄντος ιδέα»). δηλαδὴ βρίσκεται ὁ φιλό-

35. Πρβλ. *Θεαίτητος* 174b, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ φιλόσοφος... τί δὲ ποτ' ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ τί τῇ τοιαύτῃ φύσει προσήκει διάφορον τῶν ἄλλων ποιεῖν ἢ πάσχειν, ζητεῖ τε καὶ πράγματ' ἔχει διερευνώμενος, ἢ καὶ Φαῖδρος 229e-230a.

σοφος με τούς λογισμούς του αδιάκοπα στραμμένος προς την ιδέα του ὄντος. Ἄλλὰ στὸ ἴδιο χωρίο καὶ τονίζεται, ὅτι ὁ φιλόσοφος εἶναι δυσθεώρητος ἀπὸ τούς πολλούς, καθὼς ὁ χῶρος τοῦ ἀντικειμένου τῶν λογισμῶν του καταλάμπει, καὶ τὸ βλέμμα τῆς ψυχῆς τῶν πολλῶν δὲν ἀντέχει νὰ ἐμμένει στὴν ἐνατένιση τοῦ θείου (Πρβλ. 216bc ἢ καὶ Φαῖδρος 249c) καὶ νὰ ὑπέχει τὴν τρομερὴ λάμψη τοῦ χώρου του.

## VI

Ἡ φράση τοῦ διαλόγου Σοφιστής («ὁ δέ γε φιλόσοφος τῇ τοῦ ὄντος αἰεὶ διὰ λογισμῶν προσκειμένος ιδέα»), καὶ μάλιστα μετὰ τὴ συνέχειά της («διὰ τὸ λαμπρὸν αὐτῆς χώρας οὐδαμῶς εὐπετής ὀφθῆναι»), παρέχει τὴν ἐντύπωση, ὅτι ὁ φιλόσοφος βρῖσκεται κλεισμένος στὸν ἐλεφάντινο πύργο τῆς καθαρῆς θεωρίας καὶ εἶναι ἀδιάφορος γιὰ τούς συνανθρώπους του καὶ γιὰ τὴν πολιτεία. Ἡ ἐντύπωση ὅμως αὐτῆ, προκλημένη ἐξ ἄλλου ἀπὸ φράση τοῦ Ξένου καὶ ὄχι τοῦ Σωκράτους, δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκέραια πρὸς τὴν περὶ φιλοσόφου γνώμη τοῦ Πλάτωνος, τὴν ἐκφρασμένη στὴν Πολιτεία ἰδιαίτερα, καὶ σύμφωνη ἄλλωστε πρὸς τὴν ἠθικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Σωκράτους, ὅπως αὐτῆ ἐκφράζεται ἀπὸ τὸν ἴδιον στὴν Ἀπολογία Σωκράτους (29ab): ἕως περ ἂν ἐμπνέω καὶ οἶος τ' ὦ, οὐ μὴ παύσομαι φιλοσοφῶν καὶ ὑμῖν παρακελευόμενός τε καὶ ἐνδεικνύμενος ὅτω ἂν αἰεὶ ἐντυγχάνω ὑμῶν<sup>36</sup>.

Ἐκφραστικώτατο γιὰ τὴν ἐνεργὸ σχέση τῶν ἐπιεικῶν, ἄρα καὶ τοῦ φιλοσόφου, πρὸς τὸ ἄρχειν, ἐννοημένη ὡς συμβολὴ στὴν προαγωγή πρὸς εὐδαιμονία τοῦ συνόλου τῶν ἀνθρώπων τῆς πολιτικῆς κοινωνίας (497a, 499b), εἶναι τὸ χωρίο τῆς Πολιτείας 347cd: οἱ ἐπιεικεῖς ἔρχονται ἐπὶ τὸ ἄρχειν οὐχ ὡς ἐπ' ἀγαθόν τι ἰόντες οὐδ' ὡς εὐπαθήσοντες ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἀναγκαῖόν τι καὶ οὐκ ἔχοντες ἑαυτῶν βελτίοσιν ἐπιτρέψαι οὐδὲ ὁμοίους. Ἀναδέχονται δηλαδὴ νὰ μετέχουν στὴν ἄσκηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας οἱ ἀληθινὰ ἠθικοὶ ἄνθρωποι, ὥστε πρῶτιστα οἱ φιλόσοφοι, ὄχι ἀπὸ φιλοδοξία πρὸς τὸ πολιτικὸ ἀξίωμα ἢ μετὰ προσδοκία νὰ ὠφεληθοῦν, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ συναίσθηση καθήκοντος, ἐφόσον δὲν ἔχουν ἄλλους ἀξιώτερους ἢ ἔστω ἰσάξιούς τους γιὰ νὰ τούς ἐμπιστευθοῦν πρὸς ἄσκηση ὀρθῆ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας (πρβλ. 517cd, 519-521b, 539e, 540b).

Ἐξ ἄλλου, ἐκφραστικώτατο εἶναι ἐπίσης τὸ χωρίο 496d-497a, ὅπου ἐξηγεῖται ἠθικὰ ἢ ἐνσυνείδητη ἀποχή ἀπὸ τὴν ἐνεργὸ πολιτικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀξιολογεῖται ἠθικὰ, ὡς

36. Πρβλ. 28e: φιλοσοφοῦντά με δεῖν ζῆν καὶ ἐξετάζοντα ἐμὲ καὶ τούς ἄλλους· Πολιτεία 368bc: δέδοικα γὰρ μὴ οὐδ' ὄσιον ἢ παραγενόμενον δικαιοσύνη κακηγορομένη ἀπαγορεύειν καὶ μὴ βοηθεῖν ἔτι ἐμπνέοντα καὶ δυνάμενον φθέγγεσθαι.



παραδεκτὴ μὲ ἠθικὴ ἐγκαρτέρηση, ἀπὸ μέριμνα πρὸς ἀποτροπὴ τοῦ διπλοῦ κινδύνου: τῆς συνέργειας σὲ ἀδίκες πράξεις, ἢ τῆς ἀνώφελης γιὰ τὸν ἴδιο καὶ τοὺς ἄλλους ἀπώλειας τῆς ζωῆς: οὔτε ξυναδικεῖν ἐθέλων οὔτε ἱκανὸς ὢν εἰς πᾶσιν ἀγροῖσι ἀντέχειν, πρὶν τι τὴν πόλιν ἢ φίλους ἀνήσσει προαπολόμενος ἀνωφελῆς αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἂν γένοιτο, ταῦτα πάντα λογισμῶ λαβὼν, ἡσυχίαν ἔχων καὶ τὰ αὐτοῦ πράττων<sup>37</sup>... ὄρων τοὺς ἄλλους καταπιμπλαμένους ἀνομίας, ἀγαπᾷ εἴ πῃ αὐτὸς καθαρὸς ἀδικίας τε καὶ ἀνοσιῶν ἔργων τὸν τε ἐνθάδε βίον βιώσεται<sup>38</sup>. Καὶ σχολιάζεται ὡς κάτι ὄχι μὴ σπουδαῖο ἠθικὰ ἢ ἀποφυγὴ αὐτῆ ἀνήθικης συμπεριφορᾶς στὸν ἐπίγειο βίος: Ἄλλὰ τοι, ἦ δ' ὅς, οὐ τὰ ἐλάχιστα ἂν διαπραξάμενος ἀπαλλάττοιο. Καὶ ἀντισχολιάζεται ὅμως ἡ ἀποθετικὴ ἀπλῶς ἠθικὴ αὐτῆ ἐπίτευξη: Οὐδέ γε, εἶπον, τὰ μέγιστα, μὴ τυχὼν πολιτείας προσηκούσης: ἐν γὰρ προσηκούσῃ αὐτὸς τε μᾶλλον αὐξήσεται καὶ μετὰ τῶν ἰδίων τὰ κοινὰ σώσει· δηλαδὴ χαρακτηρίζεται ὡς μὴ ἄριστη πλήρωση τῆς ζωῆς, ἐφόσον δὲν εἶναι καὶ θετικὰ ἠθικὴ πλήρωσή της, ἐνῶ καὶ ἀποδίδεται ἡ ἔλλειψη αὐτῆ θετικὰ ἠθικῆς συμπεριφορᾶς στὶς ἀπρόσφορες κοινωνικο-πολιτικὲς περιστάσεις (Οὐδέ γε... τὰ μέγιστα, μὴ τυχὼν πολιτείας προσηκούσης): μάλιστα καὶ τονίζεται ὅτι μὲ πρόσφορες κοινωνικο-πολιτικὲς περιστάσεις (ἐν γὰρ προσηκούσῃ) θὰ ἦταν ἐφικτὴ καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἠθικῆς τοῦ φιλοσόφου προσωπικότητος (αὐτὸς τε μᾶλλον αὐξήσεται) καὶ ἡ σύνδρομη σωστικὴ δράση του ὑπὲρ τῆς κοινωνίας καὶ ὑπὲρ τοῦ ἰδιοῦ του συμφέροντος (καὶ μετὰ τῶν ἰδίων καὶ τὰ κοινὰ σώσει).

Ἡ γνώμη γιὰ τὴ θετικὴ σχέση τοῦ φιλοσόφου πρὸς τὴν πολιτικὴ, ἔστω καὶ ἂν ἡ σχέση αὐτῆ ἐκδηλώνεται κάποτε ὑπὸ τὴν πίεση τῶν κοινωνικῶν περιστάσεων ὡς ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἐνεργὸ πολιτικὴ, δὲν ἐγκαταλείπεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα οὔτε καὶ στὰ ὕστατα χρόνια τῆς ζωῆς του, καὶ μετὰ δηλαδὴ τὴ συγγραφὴ τοῦ διαλόγου *Σοφιστής*: ὅπως φαίνεται καὶ σὲ χωρία τῆς *Ἐπιστολῆς Ζ'*, γραμμένης ἀπὸ τὸν γηραιὸ Πλάτωνα, μὲ κύριο θέμα ἐξηγήσεις γιὰ τὴν οἰοεὶ πολιτικὴ στὴ Σικελία δράση του καὶ πολιτικὲς παραινήσεις πρὸς τοὺς ἐκεῖ συγγενεῖς καὶ φίλους τοῦ δολοφονημένου Δίωνος, προικισμένου καὶ ἀφοσιωμένου μαθητῆ καὶ ὄπαδοῦ του. Ἐκφραστικώτατο εἶναι τὸ χωρίο 328 c: εἰ ποτέ τις τὰ διανοηθέντα περὶ νόμων τε καὶ πολιτείας ἀποτελεῖν ἐγχειρήσει, καὶ νῦν πειρατέον εἶναι... ταύτη μὲν δὴ τῇ διανοίᾳ τε καὶ τόλμῃ

37. Πρβλ. *Ἀπολογία Σωκράτους* 31de: εὖ γὰρ ἴστε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ ἐγὼ πάλαι ἐπεχείρησα πράττειν τὰ πολιτικὰ πράγματα, πάλαι ἂν ἀπολώλη καὶ οὔτ' ἂν ὑμᾶς ὠφελήκη οὐδὲν οὔτ' ἂν ἐμαντόν.

38. Πρβλ. *Νόμοι* 803ab.

ἀπῆρα οἰκοθεν... αἰσχυνόμενος μὲν ἐμαντὸν τὸ μέγιστον, μὴ δόξαιμί ποτε ἐμαντῶ παντάπασι λόγος μόνον ἀτεχνῶς εἶναι τίς, ἔργου δὲ οὐδενὸς ἄν ποτε ἐκὸν ἀνθάπασθαι... (πρβλ. 329b). Ἐκφραστικώτατο εἶναι ἐπίσης τὸ χωρίο 331cd: ταυτὸν δὲ καὶ περὶ πόλεως αὐτοῦ διανοούμενον χρηζήν τὸν ἔμφρονα· λέγειν μὲν, εἰ μὴ καλῶς αὐτῷ φαίνοιτο πολιτεύεσθαι, εἰ μέλλει μήτε ματαίως ἐρεῖν μήτε ἀποθανεῖσθαι<sup>39</sup> λέγων, βίαν δὲ πατριδί πολιτείας μεταβολῆς μὴ προσφέρειν, ὅταν ἄνευ φυγῆς καὶ σφαγῆς ἀνδρῶν μὴ δυνατὸν ἦ γίνεσθαι τὴν ἀρίστην, ἡσυχίαν δὲ ἄγοντα εὐχεσθαι τὰ ἀγαθὰ αὐτῷ τε καὶ τῇ πόλει.

## VII

Ἐρωτᾶται ἤδη: Ὅσα γράφει ὁ Πλάτων γιὰ τοὺς παρείσακτους, ἀνάξιους, στὴ φιλοσοφία, ἣ καὶ γιὰ τοὺς ἠθικοπνευματικὰ ταλαντούχους, ὥστε ἄξιους τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ ἐκπτώτους ἀπὸ τῆς διακονίας τῆς, δὲν εἶναι σὲ ἰκανὸ βᾶθμὸν ἐπίκαιρα; Μήπως, ἐξ ἄλλου, δὲν ἐκφέρονται καὶ γύρω μας κρίσεις, ὅτι δὲν χρησιμεύουν οἱ φιλόσοφοι στὴν πολιτική, ὡς στερημένοι ἀπὸ τὸν ἀναγκαῖο γι' αὐτὴν πραγματισμὸ;

Τὸ πρῶτο ἐρώτημα ἐπιδέχεται ἀπάντηση ἄνετα καταφατική. Τὸ δεύτερο ἐρώτημα ὅμως ὑποδηλώνει παραγνώριση τῆς μεγαλοσύνης τῆς ὀρθᾶ ἐννοημένης πολιτικῆς καὶ τῶν ἠθικο-πνευματικῶν προσόντων ὅσα μὲ πρόσθεμα καὶ πρακτικῆς ἐμπειρίας ἀξίωμεν ὁ Πλάτων νὰ ἔχουν οἱ πολιτικοί, ἄνδρες εἴτε γυναῖκες.

Εὐλόγο, ἐξ ἄλλου, εἶναι καὶ τὸ ἐρώτημα: Πόσοι ἀπὸ τοὺς διάσημους στὴν Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας καὶ πράγματι σπουδαίους φιλοσόφους ἀνταποκρίνονται ἀκέραια στὸν προβλημένο ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ιδεώδη τύπο φιλοσόφου; Ἡ ἀπάντηση πρέπει νὰ εἶναι: Ἴσως ἐλάχιστοι, καὶ αὐτοὶ κατὰ προσέγγιση μόνον.

Παρὰ ταῦτα, ἣ κατὰ Πλάτωνα ἔννοια τοῦ φιλοσόφου παραμένει ἐγκυρη πάντοτε· καθὼς δὲν εἶναι προῖον συναγωγῆς ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα καὶ μᾶλλον εἶναι αὐστηρὸ αἶτημα πρὸς τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα.

Ὁ Πλάτων, ὅπως γιὰ τὴν πολιτεία, προβάλλει καὶ γιὰ τὸν φιλόσοφον ιδεῶδες πρότυπο. Μὲ ἀναφορὰ σ' αὐτὸ ἐπιτελεῖται ὀρθᾶ ἡ διάγνωση τῶν ἄξιων νὰ γίνουν φιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ ρυθμίζεται ἡ πρὸς τὴν φιλοσοφία παιδεία τους. Ἐχει ὁ Πλάτων ἐπίγνωση τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τὸ ιδεῶδες καὶ γράφει ὅτι φύσιν ἔχει πρᾶξιν λέξεως ἧττον ἀληθείας ἐφάπτεσθαι (Πολι-

39. Πρβλ. Ἱστορία Σωκράτους 31cd. (βλ. ἄν., ὑποσ. 37).

τεία 473a), δὲν παύει ὅμως νὰ ζητεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴν προσπάθεια γιὰ τὴ μέγιστη δυνατὴ προσέγγιση τοῦ ιδεώδους (433ab).

Ἡ αἴθουσα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν δὲν εἶναι ἀπρόσφορη γιὰ τὶς πιστὲς αὐτὲς ἀπηχῆσεις ἐν μούσῃ φιλοσόφῳ μεμαντευμένων λόγων (Φίληβος 67b) ἀπὸ τὸν δημιουργὸ τῆς πρώτης ἀνὰ τὴν Οἰκουμένη Ἀκαδημίας.